

A large iceberg floats in a blue ocean under a cloudy sky. The iceberg is mostly white with some blue-tinted shadows. The water is a deep blue, and the sky is a lighter blue with soft white clouds.

ОСНОВНИ АСПЕКТИ НА КОНФИСКАЦИЯТА И ОТНЕМАНЕТО НА ИМУЩЕСТВО В ПОЛЗА НА ДЪРЖАВАТА: НАЦИОНАЛНИ МОДЕЛИ И ЕВРОПЕЙСКИ СТАНДАРТИ

Отнемането (конфискацията) на имущество, придобито от престъпление, е доказано ефективен метод за пресичане на възможността извършителите на тежки престъпления да извличат икономически облаги от тях. По подобен начин отнемането на незаконно придобито имущество предотвратява натрупването на имущества, чийто законен произход не може да бъде доказан. Участниците в организирани престъпни групи създават широки международни мрежи и придобиват сериозни активи в резултат на незаконната си дейност. Най-често облагите от тежки престъпления са изпирани и инвестирани отново, вече напълно законни, в икономиката на съответната държава. Конфискацията/отнемането на имущество в полза на държавата¹ е начин за „обезоръжаване“ на организирани престъпни групи, чиято дейност има за цел икономическа печалба. **Отнемането в полза на държавата на колкото е възможно повече незаконно или престъпно имущество има за цел да попречи на дейността на престъпни организации, които използват извършването на престъпления като източник на финансиране за бъдеща незаконна дейност.**

По този начин могат да бъдат отнети незаконни облаги от тежки престъпления като трафик на наркотици, оръжия и хора, корупция, пране на пари и организирана престъпност.

Конфискацията на престъпно имущество и отнемането на незаконно придобито имущество са във фокуса на внимание на Европейския съюз (ЕС) отдавна, но след 2001 г. се появяват правни актове, които показват развитие в концепцията на институциите по тези въпроси. Политиката за отнемане на незаконно имущество, макар и не толкова добре развита, е в съответствие с насоката на общата политика на ЕС в областта на правосъдието и вътрешните работи. Тази насока може да бъде открита както в специалния фокус на Лисабонския договор върху корупцията и организираната престъпност, така и в Стокхолмската програма, която изразява стратегическата визия и приоритетите на ЕС в сферата на правосъдието, свободата и сигурността за периода 2010 – 2014 г.² Като се основава на постиженията на предшестващи документи – програмите от Тампере и Хага, Програмата цели да отговори на бъдещите предизвикателства и

¹ Публикацията използва както термините отнемане на незаконно придобито имущество, така и конфискация на имущество, придобито от престъпление (конфискация/отнемане). Това се дължи на съществуващите терминологични различия в отделните държави-членки на ЕС, както и на факта, че те прилагат различни модели за отнемане на имущество в полза на държавата.

² Стокхолмската програма: Отворена и сигурна Европа в услуга и защита на гражданите (Официален вестник C115 от 4.5.2010 г.); <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:bg:PDF>.

да подсили допълнително тази сфера с дейности, насочени към интересите и потребностите на гражданите.

Независимо от промените в последното десетилетие, действащата правна уредба на ниво ЕС взема предвид особеностите на моделите, които са свързани с конфискация на имущество, придобито от престъпление, но почти изцяло игнорира моделите, при които става въпрос за отнемане на незаконно придобито имущество – модели, при които не се търси връзка между конкретно престъпление и конкретно имущество.

ИДЕАЛЕН МОДЕЛ (МИНИМАЛНИ ОБЩИ СТАНДАРТИ) ЗА НАЦИОНАЛНИТЕ ПРОЦЕДУРИ ПО ОТНЕМАНЕ НА НЕЗАКОННО И ПРЕСТЪПНО ИМУЩЕСТВО

В рамките на ЕС всяка държава решава, в съответствие със собствената си правна система, по какъв начин да противодейства на тежката, често организирана престъпност и на корупцията. Проблемите в тази област отдавна надхвърлят границите на националната държава и трябва да намерят своето разрешение на наднационално ниво. До голяма степен някои от тези проблеми са решени или са в процес на решаване чрез международни или европейски конвенции (например Конвенцията на Съвета на Европа срещу организираната престъпност, по която ЕС е страна; конвенции за трафик, тероризъм и корупция). Наред с уеднаквяването на националните правни норми в тези области се търсят и решения за съвместни разследващи екипи както в рамките на държавите, така и между повече от една държави³.

Не така стои въпросът за отнемането на престъпно/незаконно имущество. Дебатът по темата не е затворен – той следва да продължи в контекста на съществуването на различни модели и подходи в отделни държави-членки, както и във връзка със сериозните дефицити при прилагането им заради пречки от наднационален характер.

За пример могат да бъдат дадени три държави-членки на ЕС, които имат сходни проблеми, свързани с тежката престъпност, но които прилагат три различни модела за отнемане на имущество. Тези модели се отличават не само по своите характерни особености, но и по своята логика. В същността си, обаче, тези три модела не са толкова различни – от гледна точка на нуждата от установяване и обезпечаване на имуществото, отнемането му по съдебен ред и необходимостта от привеждане в изпълнение на съдебните решения те срещат сходни проблеми.

В тази връзка могат да бъдат посочени моделите за отнемане на имущество на България, Италия и Румъния. Първата държава прилага модел, който залага на отнемане на незаконно придобито имущество от граждански съд, без да е необходима влязла в сила осъдителна присъда за конкретното лице. Италия има смесен модел, при който прилага специално законодателство спрямо мафията, а Румъния залага на модела на разширената конфискация на имущество, придобито от престъпление.

Тези модели имат своите достойнства и недостатъци и анализът на националното законодателство на отделните държави, както и на практиката по неговото прилагане, дават основание да бъдат направени конкретни препоръки за усъвършенстването на всеки от тях. Анализите и наблюденията върху различни европейски подходи за отнемане на имущество дават основание да бъде предложен „идеален модел“ – конструкция, която съдържа предимства, показали своята ефективност в различни национални правни системи, и която се стреми да избегне техните несъвършенства. В идеалния случай „идеалният модел“ за отнемане на имущество следва да съдържа добре балансиран набор от всички характеристики, изброени по-долу.

ИНСТИТУЦИОНАЛНО УКРЕПЕНИ (САМОСТОЯТЕЛНИ, НЕЗАВИСИМИ, СПЕЦИАЛИЗИРАНИ И КОМПЕТЕНТНИ) НАЦИОНАЛНИ ОРГАНИ С ПРАВОМОЩИЯ ПО УСТАНОВЯВАНЕ, ИДЕНТИФИЦИРАНЕ, ОБЕЗПЕЧАВАНЕ И ОТНЕМАНЕ НА ПРЕСТЪПНО/ НЕЗАКОННО ПРИДОБИТО ИМУЩЕСТВО

Съществуването на органи по отнемане на престъпно/незаконно имущество е основно изискване за правната система на всяка държава-член на ЕС, в която тежката престъпност води до натрупване на престъпни или незаконни активи. За да бъдат ефективни и да постигнат целта, с която са създадени, подобни органи следва да бъдат

³ В това отношение на ниво ЕС е факт Евроджъст.

независими, компетентни и високо мотивирани, така че да успеят да отнемат печалбите и облагите от престъпните групировки.

Адекватната и приложима правна регламентация, която следва да води до ефективното обезпечаване и конфискация на престъпно/незаконно придобито имущество, зависи до голяма степен от националните органи в държавите-членки, които я прилагат – от техните правомощия и от начините на сътрудничество между тях.

Установяването на самостоятелни национални структури, със собствена организация и компетентност в областта на конфискацията/отнемането, в съчетание с разширяване на досегашните им правомощия, където това е необходимо, е важен аспект от противодействието на престъпността. Ефективната дейност на националните органи не само в началната фаза на производството по конфискация на престъпно придобито имущество (неговото проследяване и идентификация), но и в следващите му етапи (включително и в съдебната фаза), предопределя в голяма степен успеха на процедурите по конфискация/отнемане на имущество.

ПРАВНИ ГАРАНЦИИ ЗА ПРОЗРАЧНОСТ, ПУБЛИЧНОСТ, ПОЧТЕНОСТ, ЕФЕКТИВНОСТ И ОТЧЕТНОСТ НА ОРГАНИТЕ И НА ПРОЦЕДУРИТЕ ЗА КОНФИСКАЦИЯ/ОТНЕМАНЕ

Сериозните правомощия, с които органите по отнемане/конфискация на имущество разполагат, изискват високо ниво на прозрачност, почтеност и отговорност в тяхната работа. **Ниво, което значително надвишава обичайните стандарти в други области.**

Прозрачността определя качеството на процеса на отчетност и публичност в хода на реализиране на определени публични политики. Основното ядро на това понятие е свързано с формирането на публични представи за процеса на реализация на определени политики, основани на цялостно разбиране за формулираните цели, използваните ресурси и постигнатите резултати. **Прозрачността и публичността в действията на органите по отнемане на незаконно или престъпно имущество следва да осигурява адекватен достъп до информацията относно процедурите, документите, конфискуваните имущества, тяхното управление и използване.**

Прозрачността е качество на публичните политики, постигано чрез формирането на устойчиво и широко споделяно разбиране за дейността на публичните институции. В този смисъл, в контекста на специфичните функции и роля на органите по отнемане, **прозрачността би трябвало да бъде възприемана като предмет на допълнително и**

целенасочено усилие от тяхна страна. Именно чрез прозрачност и публичност може да бъде постигната **разубеждаващата функция на отнемането на имущества в полза на държавата.**

Почтеността е съставен показател за постигнатите равнища на добро управление. Като системен показател за цялостното действие на органите по отнемане тя отразява степента на съвпадение между законово определените правомощия, целите и подхода към защита на публичния интерес, структурата и функционалната специфика на дейността на тези органи и реалните действия на ръководството и служителите в териториалните й структури.

Почтеността като характеристика на индивидуалното поведение на всеки служител или представител в органите по отнемане може да се регулира чрез стриктното спазване на закона и етичните принципи. **Почтеността е свързана с ефективното управление на конфликта на интереси, декларирането на имуществото на органите по отнемане/конфискация, както и високи етични стандарти за личен и професионален живот.**

Отчетността придобива своето съществено значение по отношение на начина на изразходване на публичните средства. Основен предмет на подобен род отчетност е съответствието между формулираните цели пред една организация и реализираните публични средства за тяхното постигане. Отчетността е дължима като публично поведение на институциите и служителите в съответните институции винаги, когато става въпрос за изразходване на публични средства и ресурси в съответствие с постигнатите цели.

Ефективността се определя от постигането на поставените цели, без оглед на изразходваните ресурси. Приоритет при оценката на ефективността има крайният резултат и сроковете за неговото постигане. Ефективността е необходима с оглед постигането на основните цели на отнемането на имущество – лишаването на извършителите на престъпления от облаги. **Важен белег на ефективността е съществуването на бързи процедури по проверка и отнемане на имущество (както в досъдебната, така и в съдебната фаза).**

В това отношение отнемането, което не се основава на осъдителна присъда, показва известни предимства в сравнение с конфискацията, която е основана на присъда. Основният аргумент е, **че отнемането на незаконно имущество не е зависимо от изхода на наказателния процес или от доказването на вина.** В този случай процедурата по отнемане също се развива пред граждански съд, но може да започне

ИДЕАЛЕН МОДЕЛ (МИНИМАЛНИ ОБЩИ СТАНДАРТИ) ЗА НАЦИОНАЛНИТЕ ПРОЦЕДУРИ ПО ОТНЕМАНЕ НА НЕЗАКОННО И ПРЕСТЪПНО ИМУЩЕСТВО

незабавно след приключване на проверката на имуществото на обвиняемото лице и евентуалното установяване на несъответствие.

МЕХАНИЗМИ ЗА КОНТРОЛ ВЪРХУ ДЕЙНОСТТА НА ОРГАНИТЕ ЗА КОНФИСКАЦИЯ/ОТНЕМАНЕ

Много важна характеристика на добре функциониращия модел за отнемане/конфискация е функционирането на независими институции с добра репутация. От своя страна, укрепването на националните служби и засилването на техните правомощия по отнемане на престъпно/незаконно придобито имущество, следва да е съпроводено с установяване на правни гаранции за прозрачно, почтено и ефективно осъществяване на тези правомощия. То предполага и създаване на адекватни механизми за контрол върху дейността им.

Тези институции следва да бъдат обект на институционален и граждански контрол. В зависимост от спецификите на националната правна рамка националните модели за институционален контрол могат да включват контрол от страна на Парламента или на Президента. **Не по-малко важно е да има ефективни механизми за граждански контрол върху тяхната дейност.** Като носители на

сериозни правомощия органите по отнемане следва да бъдат отчетни. Това включва изработването на годишни публични отчети за дейността им, публични дебати по представените доклади, пресконференции с информация за стойността на отнетото имущество, както и наблюдение на управлението и използването на отнетите активи.

Съдебният контрол върху актовете на тези институции също е част от контрола върху тяхната работа.

КОНФИСКАЦИЯТА/ОТНЕМАНЕТО НА ИМУЩЕСТВО ВИНАГИ СЛЕДВА ДА СТАВА ВЪЗ ОСНОВА НА СЪДЕБНО РЕШЕНИЕ

В това отношение отнемането не следва да се ограничава само в рамките на наказателно производство и да протича на основата на осъдителна присъда, но да се прилага и в гражданското производство, без да е необходимо доказване на извършването на конкретно престъпление, в случаите на значително несъответствие между придобитото имущество и законните приходи на даденото лице.

Такъв подход би улеснил взаимното признаване на решения за обезпечаване и отнемане на престъпно/незаконно придобито имущество между държави

членки, които са установили в националното си законодателство подобна процедура. **Съдебните процедури следва да бъдат подчинени на най-високите стандарти за прозрачност, публичност, справедлив процес и защита на човешките права.** Следва да бъдат предвидени специални процедури, с които да се **избягва прекомерната продължителност на съдебния процес**, да е налице превенция на конфликта на интереси, както и да се прилагат **най-високите етични стандарти.**

СТАНДАРТИ, ОСИГУРЯВАЩИ ЗАЩИТА НА ЧОВЕШКИТЕ ПРАВА ПРИ ПРОЦЕДУРАТА ПО КОНФИСКАЦИЯ/ОТНЕМАНЕ ЧРЕЗ СЪДЕБЕН КОНТРОЛ И АДЕКВАТНИ И ЕФЕКТИВНИ ПРАВНИ СРЕДСТВА ЗА СЪДЕБНА ЗАЩИТА

Установяването на такива стандарти е задължително поради това, че **човешките права могат да бъдат сериозно нарушени по време на процедури по отнемане или конфискация на имущество.** Сред най-важните гаранции са право на ефективни правни средства за защита и на справедлив съдебен процес; уведомяване по най-бърз начин на засегнатото лице за решението за обезпечаване на имуществото; възможност за оспорване на това решение пред съд; незабавното връщане на обезпечено имущество, което впоследствие не е конфискувано; мотивиране на всяко решение за конфискация на имущество, съобщаването му на засегнатото лице и възможност за оспорването му пред съд; право на достъп до адвокат в производството по конфискация; ефективна възможност за засегнатото лице, в случаите на неоснована на присъда конфискация, да оспори фактите и обстоятелствата, въз основа на които имуществото се разглежда като придобито чрез престъпно поведение; мерки, които да гарантират, че конфискацията не е пречка пострадалите от престъпление лица да търсят обезщетение.

Наред с това, защитата на човешките права следва да се разпростира и по отношение на **третите лица** в производството по конфискация/отнемане, включително при отнемане на незаконно придобито имущество без влязла в сила присъда.

АДЕКВАТНИ МЕХАНИЗМИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОБЕЗПЕЧЕНОТО И ВПОСЛЕДСТВИЕ КОНФИСКУВАНО/ОТНЕТО ИМУЩЕСТВО, С ОГЛЕД ПОВТОРНОТО МУ ИЗПОЛЗВАНЕ В ОБЩЕСТВЕН ИНТЕРЕС, ВКЛЮЧИТЕЛНО ЗА СОЦИАЛНИ НУЖДИ

Европейският стандарт по отношение на управлението на отнети имущества е ясно заявен в Директива 2014/42/ЕС на Европейския парламент и Съвета от 3 април 2014 г. По отношение на управлението на обезпечено имущество Директивата

предвижда създаването на централизираните служби, комплекс от специализирани служби или други механизми от държавите-членки, чрез които да се гарантира адекватното му управление, включително неговата продажба или прехвърляне при необходимост. **Що се отнася до управлението на вече конфискувано имущество акцентът е поставен върху повторното му използване в обществен интерес или за социални цели.**

Установява се задължение за държавите-членки редовно да събират, по възможност на централно ниво, и да изпращат на Комисията **пълни статистически данни** относно броя на изпълнените решения за обезпечаване и конфискация, предполагаемата стойност на обезпеченото имущество към момента на обезпечаването му, предполагаемата стойност на възстановеното имущество към момента на конфискацията.

Чрез подобни мерки, от една страна, ще се улесни бъдещата конфискация на обезпечено имущество, тъй като до голяма степен ще се предотврати неговото разпиляване или унищожаване. **От друга страна, ще се намалят рисковете, които съществуват (в случаите на продажба) подобно имущество отново да бъде придобито и употребено за престъпни цели.**

В това отношение важно значение имат **националните публични електронни регистри** за отнето имущество. Подобен регистър може да бъде създаден и на ниво ЕС.

Важно е да се установи, кой е най-подходящият модел за управление на имущество, отнето в полза на държавата. **Функциите по управление следва да бъдат възложени на една институция, която да се отличава с прозрачност, почтеност, отчетност и ефективност в работата си.** Процедурите следва да бъдат така създадени, че да не допускат конфискуваното/отнето имущество да се върне в ръцете на извършителя на престъпленията, от когото то е придобито. Накрая, но не на последно място, ефективното управление на имущество на национално ниво следва да се основава на принципа „по-малко разходи – по-добро използване“.

ПОВИШАВАНЕ НА ИНФОРМИРАНОСТТА В ОБЩЕСТВОТО ЗА ОТНЕТИТЕ В ПОЛЗА НА ДЪРЖАВАТА ИМУЩЕСТВА И ВЪВЕЖДАНЕ НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНИ СТАНДАРТИ ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА ПРОЗРАЧНОСТ (НАПРИМЕР ПУБЛИЧЕН РЕГИСТЪР НА КОНФИСКУВАНОТО ИМУЩЕСТВО; СТРАТЕГИЯ ЗА РАБОТА С ОБЩЕСТВЕННОСТТА)

С фокусиране на общественото внимание към предприетите от държавите-членки мерки във връзка с управлението на отнетото имущество, те

стават видими за хората. По този начин се засилва превантивното им въздействие, като се акцентира върху факта, че имущество, придобито от престъпна/незаконна дейност, винаги ще бъде отнето в полза на държавата. По този начин се показва, че от престъпления не се печели, че „престъпността не си струва“.

Видимостта е средство, което осигурява прозрачност в дейността на държавните органи и което осигурява възможност за граждански контрол. В това отношение, например, видимостта е свързана със създаването и поддържането във всяка държава-членка на ЕС на публичен електронен регистър с информация за отнетото в полза на държавата имущество.

Другата страна на видимостта е свързана с необходимостта да се покаже, че държавата доминира над извършителите на тежки престъпления и над нарушителите на закона. Тази видимост е важна, за да осигури превантивния и разубеждаващ ефект на отнемането на имущество и да демотивира извършителите на престъпления да търсят икономическа изгода от престъпните си деяния. В това отношение конфискуваните имущества, особено сгради и автомобили, следва да бъдат обозначени по такъв начин, че да оповестяват факта на отнемането им в полза на държавата. Това

може да стане чрез специални стикери или чрез обявяване на пресконференции, в които се дава публичност на факта на тяхното отнемане.

ОБЩИ ВИСОКИ СТАНДАРТИ ЗА МЕЖДУИНСТИТУЦИОНАЛНО И МЕЖДУДЪРЖАВНО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА НИВО ЕС

Междуинституционалното сътрудничество е ключово за ефективното отнемане на престъпно/незаконно имущество в полза на държавата. То изисква общи и, в повечето случаи, спешни действия от страна на органите по отнемане, особено що се отнася до установяването и обезпечаването на незаконно или престъпно имущество. В тези случаи държавата следва да бъде по-бърза от собствениците на това имущество, а бавните действия обричат на неуспех цялата процедура по отнемане или конфискация. Важно значение в това отношение има достъпът до различните бази данни с имущества или активи, бързият обмен на информация и своевременните действия за обезпечаване на установените активи.

Междудържавното сътрудничество също има решаващо значение, особено за държавите-членки на ЕС, когато се отнася до имущества, намиращи се на територията на друга държава-

член. Взаимното признаване на актове за налагане на обезпечения и на съдебни актове за отнемане на имущество имат особено важно значение.

Някои от тези въпроси са разрешени на ниво ЕС за държавите, които прилагат модела на отнемането, основано на осъдителна присъда, **но остават нерешени, що се отнася до отнемането на незаконно имущество, неосновано на присъда.**

ЕВРОПЕЙСКИЯТ КОНТЕКСТ

Съдържанието на правото на Европейския съюз в областта на отнемането на имущество следва да бъде представено в контекста на реформата от Лисабонския договор, който премахна трите стълба и създаде един субект – ЕС. Независимо от тази промяна е добре дапомним, че материята за отнемане на незаконно придобито имущество съпътства проблематиката за извършени престъпления като организирана престъпност и корупция, а тези престъпления до неотдавна бяха част от така наречения трети стълб на ЕС⁴, където организацията и държавите-членки са със споделена компетентност и са обект на междудържавно сътрудничество⁵.

И преди, и след реформата от Лисабонския договор това означава, че страните-членки са компетентни да вземат решения, доколкото ЕС не се произнесъл по даден въпрос. От своя страна, правото да взема решения в тази област на ЕС е обвързано с принципа на субсидиарност⁶.

В областта на тежката и транснационална престъпност на ниво ЕС приоритет има националната законодателна инициатива, освен ако ЕС не реши, че даден проблем може да бъде ефективно решен само на европейско ниво. В този смисъл, комуникацията, адресирана от Европейската комисия до Европейския съвет и Европейския парламент, озаглавена „Да гарантираме, че престъпността не си струва“⁷ определя роля на ЕС в борбата за изземване на

⁴ Първите два „стълба“ на ЕС бяха съответно Европейската икономическа общност и Общата външна политика в областта на външните работи и сигурността.

⁵ Чл. 2.2 от Договора за функционирането на Европейския съюз, достъпен на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:BG:PDF>.

⁶ Чл. 5.3 от Договора за Европейския съюз, достъпен на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:BG:PDF>.

⁷ Виж Комисия на Европейските общности, Брюксел, 20.11.2008, COM(2008), 766 окончателен, Съобщение на Комисията до Европейския парламент и Съвета, „Приходи от организираната престъпност. Да гарантираме, че престъпността „не си струва!“ достъпно на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0766:FIN:BG:PDF>.

престъпно имущество в следните насоки:

- да хармонизира действащото законодателство в страните-членки;
- да спомогне сътрудничеството и обмяна на информация между службите за отнемане на имущество;
- да съдейства при създаването на нови инструменти за установяване и проследяване на престъпното имущество;
- да улесни прилагането на решенията за обезпечаване и отнемане на имуществото;
- да подобри сътрудничеството с трети страни чрез ратифицирането на международни конвенции и спогодби;
- чрез европейските програми за финансиране да помогне за създаването на нови програми и инициативи.

Към момента не се очаква създаването на нова „Стокхолмска програма“. Някои от въпросите, които намериха място в нея, могат да бъдат открити в Решението на Европейския съвет от 26-27 юни 2014 г. То очертава бъдещи ключови приоритети в политиката на Съюза. В областта на правосъдието, свободата и сигурността се потвърждават основни положения от Стокхолмската програма, свързани с утвърждаването и защитата на основните човешки права, постигането на европейско пространство на правосъдие, гарантиране на сигурността в ЕС и др. **В него, обаче, въпросите за конфискация на незаконно имущество, а също и за отнемане на незаконно имущество не могат да бъдат открити.**

Това очевидно означава, че постигнатото дотук с Директива 42 от 2014 г. е максимумът, до който са достигнали държавите-членки по отношение на своето съгласие по темата.

Редица държави-членки на ЕС прилагат отнемането на незаконно имущество като специфично средство за противодействие на тежката престъпност. Тематиката за конфискация и отнемане на имущество може да бъде определена като част от чувствителната за тях наказателноправна област. Това обстоятелство до голяма степен е обяснение за трудния и като цяло бавен напредък по посока на създаване на стандарти или норми, които да хармонизират националните законодателства. Причина безспорно е и наличието на различни модели за конфискация и отнемане на имущество, които в значителна степен се различават помежду си.

От друга страна, обаче, **държавите, в които тези модели функционират, срещат сходни проблеми при реализирането на процедурите по конфискация или отнемане на престъпно или незаконно имущество.** Тези проблеми се дължат до голяма степен на факта, че в съвременния свят на глобализирана и транснационална престъпност проследяването на имущества, налагането на обезпечения, а също и изпълнението на съдебни решения често опира до необходимост от междудържавно сътрудничество. Тези проблеми могат и следва да намерят своето решение на ниво ЕС, поне що се отнася до държавите-членки.

Новият подход и различното отношение на ЕС към темата за тежката и транснационалната престъпност личи от създадения с Лисабонския договор чл. 83 от ДФЕС. Чрез тази разпоредба се допуска създаването на минимални стандарти за хармонизиране на националните законодателства. **В контекста на тази нова визия на ЕС следва да се разглеждат и възможностите за по-нататъшна и по-задълбочена уредба на проблемните за европейските държави въпроси на отнемането на незаконно имущество.**

Независимо от малките изгледи за развитие на този въпрос преди 2020 г. все пак трябва да си дадем сметка, че повечето проблеми, които държавите срещат, остават нерешени, независимо от усилията за регламентиране на въпроса на ниво ЕС.

Тези проблеми трябва да намерят своето решение, за да осигурят пространство за по-ефективно сътрудничество, но и за по-голяма ефективност на отделните национални модели, когато са налице транснационални въпроси и пречки.

В изпълнение на тази Програма в областта на конфискацията на имущество, придобито от престъпна дейност, са приети няколко рамкови решения, чиято цел е създаването на достатъчно ефективна правна рамка и стандарти за отнемане на облагите от престъпление⁸. Принципът, възприет в тези рамкови решения е, че подобно отнемане е възможно в пределите на наказателно производство, от компетентен наказателен съд, след влязла в сила присъда и по отношение на имущество, придобито чрез престъпление.

Рамковите решения, приети след 2001 г., внасят значими подобрения в режима за отнемане

⁸ Рамково решение 2001/500/ПВР на Съвета от 26 юни 2001 година относно прането на пари, идентифицирането, проследяването, замразяването, изземването и конфискацията на средствата и приходите от престъпна дейност, достъпно на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:03:32001F0500:BG:PDF>; Рамково решение 2003/577/ПВР на Съвета от 22 юли 2003 година за изпълнение в Европейския съюз на решения за обезпечаване на имущество или доказателства, достъпно на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:06:32003F0577:BG:PDF>; Рамково решение 2005/212/ПВР на Съвета от 24 февруари 2005 година относно конфискация на облаги, средства и имущество от престъпления, достъпно на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:07:32005F0212:BG:PDF>; →

на имущество. Те задават, условно казано, „материалните“ предпоставки, при наличие на които държавите-членки пристъпват към конфискация на имущество, придобито от престъпления. Същевременно, с Рамково решение 2005/212/ПВР за първи път се въвежда изключение от принципа, че конфискация е възможна само в пределите на наказателния процес. Така съгласно чл. 2, пар. 2 във връзка с данъчни престъпления, държавите-членки могат да прилагат процедури, различни от наказателното производство, за да отнемат от извършителите облагите от престъплението.

Рамковите решения за първи път установяват и разширени правомощия за конфискация или така наречената разширена конфискация при изрично изброени тежки престъпления, извършени в рамките на престъпна организация или попадащи в обхвата на Рамково решение 2002/475/ПВР на Съвета относно борбата с тероризма (чл. 3). Характерното за този вид конфискация е, че в случаите на извършени такива престъпления е възможно отнемането и на имущество, което не произтича пряко от конкретното престъпление, поради което не е необходимо установяването на връзка между активите, придобити от престъпна дейност на осъденото лице, и конкретното престъпно посегателство. Изрично се предвижда възможността за конфискация на средства на престъплението или облаги от него, включително и за така наречената конфискация на еквивалентната стойност във всички случаи, при които за престъплението се предвижда наказание лишаване от свобода над една година. За първи път се създава възможност по преценка на държавите-членки да бъде конфискувано имущество, придобито не от осъденото лице, а от трети лица. В това число се включват лица, които са близки до съответното лице, както и юридически лица, върху които осъденото лице лично или чрез най-близки до него лица има контролно влияние.

Този подход личи в Рамково решение 2003/577/ПВР на Съвета за изпълнение в Европейския съюз на решения за обезпечаване на имущество или доказателства и Рамково решение 2006/783/ПВР на Съвета за прилагане на принципа на взаимно признаване на решения за конфискация. Целта и на двете е да създадат правила, по силата на които държавите-членки да признават и изпълняват

→ Рамково решение 2006/783/ПВР на Съвета от 6 октомври 2006 година за прилагане на принципа на взаимно признаване на решения за конфискация, достъпно на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:09:32006F0783:BG:PDF>; Рамково решение 2007/845/ПВР на Съвета от 6 декември 2007 година относно сътрудничеството между Службите за възстановяване на активи на държавите-членки при проследяване и установяване на облаги или друго имущество, свързани с престъпления, достъпно на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:332:0103:0105:BG:PDF>.

на своя територия решения за обезпечаване, съответно за конфискация, издадени по наказателни производства от съдебни органи на друга държава-членка.

Редица държави използват в своето вътрешно законодателство механизма за отнемане на имущество с престъпен или незаконен произход. **Един от проблемите, с които се сблъсква ефективността на националните органи, е транснационалният характер на извършените престъпления, както и това, че често имуществото, което подлежи на обезпечение или отнемане, се намира на територията на друга държава.** Това затруднява, а понякога прави и невъзможно отнемането на установено незаконно имущество.

Въпросът, който се поставя, е доколко правният инструментариум на ЕС в областта на отнемане на имущество, придобито от престъпна дейност, може да допринесе за подобряване на сътрудничеството между държавите-членки при издирване, запазване и отнемане на незаконно имущество. Важно е ЕС да може да осигури съществуването на еднакви, макар и минимални стандарти по отношение на обезпечаването и отнемането на незаконно (престъпно имущество), които да сближават законодателството и практиките на държавите-членки. Този въпрос остава нерешен в контекста на взаимното признаване и изпълнение на съдебни актове за обезпечаване на имущество и съдебни решения за конфискация⁹.

Нито едно от споменатите по-горе Рамкови решения не допринася за по-ефективното прилагане на националните модели, които са свързани с отнемане на имущество, неосновано на присъда. **Тези модели *de facto* остават извън обхвата на европейската регламентация по въпросите на отнемането на имущество и срещат сериозни трудности в контекста на сътрудничеството между държавите-членки на ЕС.**

Такъв е, например, случаят с българския национален закон за отнемане на незаконно придобито имущество, приет през 2012 г. Сега действащото законодателство на ниво ЕС е неприложимо по отношение на процедури при признаването и

изпълнението на решения за обезпечаване и отнемане на имущество, постановени от български съд, в рамките на гражданското производство по действащия Закон за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество¹⁰.

Съществуващата правна рамка на ниво ЕС е допълнена от нова Директива 2014/42/ЕС на Европейския парламент и Съвета от 3 април 2014 г., която се очакваше да преодолее голяма част от съществуващите проблеми¹¹. Тя доразвива изключенията, описани по-горе, като въвежда и принципно нови правила в тази област. Целта е да се улесни конфискацията на имущество при наказателни дела.

Създаването на подобна директива бе съпътствано от големи очаквания, някои от които достигаха дори до обсъждане на възможността за въвеждане на отнемането на имущество без влязла в сила присъда на европейско ниво. Подобно разширяване на концепцията беше подкрепено на заседания на Съвета на министрите в края на 2011 г. и началото на 2012 г. от България, Италия и Ирландия. Въпросът за възможно разширяване на обхвата на Директивата до случаи на отнемане на имущество без влязла в сила присъда е обсъждан и в началото на Ирландското председателство на ЕС, по време на неформалния Съвет на министрите на правосъдието в Дъблин, проведен през януари 2013 г.

Именно въвеждането на такива възможности беше целта на предложението на Европейската комисия за приемането на Директива на Европейския парламент и на Съвета за обезпечаване и конфискация на облиги от престъпна дейност в Европейския съюз. **Текстовете на Директивата, обаче, останаха далеч под тези очаквания.** В голяма степен се запазва принципът на конфискация на имущество при наказателни дела след постановяване на окончателна присъда въз основа на съществуващите досега разпоредби (чл. 1 и 4).

Все пак отклонение от този принцип се предвижда с въвеждането на конфискация, неоснована на присъда. Тя обаче е възможна при наличието на няколко условия, посочени в чл. 4, пар. 1, а именно – когато не може да се стигне до окончателна присъда,

⁹ Необходимостта от подобно уеднаквяване на стандартите на ниво ЕС се дължи на различните режими за конфискация, съществуващи в отделните държави-членки. Така например, по отношение на България проблемът възниква от факта, че обект на отнемане е незаконно, а не престъпно имущество. Така, в хипотезата на производство по отнемане на имущество, неосновано на присъда, съгласно Закона за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество, производството е гражданско по своя характер. То се извършва от съд, компетентен да разглежда граждански дела, като единствената препратка към наказателната материя е че това производство започва след привличане на лицето като обвиняем за престъпление, изрично посочено в закона.

¹⁰ Обн., ДВ, бр. 38 от 18.05.2012 г., в сила от 19.11.2012 г.; Решение № 13 на Конституционния съд на РБ от 13.10.2012 г. - бр. 82 от 26.10.2012 г.; изм. и доп., бр. 102 от 21.12.2012 г., в сила от 21.12.2012 г., бр. 103 от 28.12.2012 г., бр. 15 от 15.02.2013 г., в сила от 1.01.2014 г.; Решение № 2 от 23.05.2013 г. на Конституционния съд на РБ - бр. 50 от 7.06.2013 г.; изм., бр. 66 от 26.07.2013 г., в сила от 26.07.2013 г.

¹¹ Текстът на Директивата е достъпен на: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?qid=1422500268788&uri=CELEX:32014L0042>.

най-малкото поради заболяване или бягство на лицето; наказателното производство е образувано за престъпление, което води пряко или косвено до икономически ползи и то би могло да приключи с осъдителна присъда, ако лицето беше присъствало.

Директивата предвижда някои важни решения, например дефиницията на „облага“, която обхваща вече не само всяка икономическа изгода, придобита чрез престъпление, но и всяко последващо повторно инвестиране или преобразуване на преки облаги и всякакви стойностни ползи. Наред с това, в нея по-ясно – чрез препращане към конкретните актове на ЕС съобразно областите на престъпността, посочени в чл. 83, пар. 1 от Договора от Лисабон – се определя обхватът на престъпленията, облагите от които подлежат на обезпечаване и конфискация по смисъла на директивата.

Директивата изменя разпоредбите относно разширената конфискация, като се предвижда единна минимална норма вместо настоящия режим на факултативни правила. Експлицитно измежду фактите, въз основа на които съдът постановява своето решение в случаите на разширена конфискация, се посочва като обстоятелство несъответствието между стойността на имуществото и законните доходи на лицето (чл. 5). Заедно с това се определят и видовете престъпления, относими в тези хипотези.

Допълват се и се усъвършенстват установените за първи път с Рамково решение 2005/212/ПВР правила, отнасящи се до конфискацията на имущество от трети лица. За разлика от необвързващия характер на разпоредбата на чл. 3, пар. 3 от решението, която позволява преценка на отделните държави-членки дали да предвидят в националните си законодателства конфискуване на имущество от трети лица, Директивата задължава държавите-членки да предприемат необходимите мерки, за да направят изпълнима подобна конфискация (чл. 6).

В случая става въпрос за облаги или за друго, равностойно на тях имущество, прехвърлено от заподозряното лице или обвиняемия на трети лица. Тяхното отнемане е възможно най-малко в случаите, когато след преценка на конкретни обстоятелства се установи, че тези лица са знаели или е трябвало да знаят, че прехвърлянето или придобиването на такова имущество е с цел да се избегне конфискация. Като такова конкретно обстоятелство изрично се споменава прехвърлянето или придобиването на имущество безплатно или срещу сума, която е значително по-ниска от пазарната му стойност. С оглед защитата на третите добросъвестни лица тази

разпоредба на директивата следва да се тълкува така, че да не се засягат правата им (чл. 6, пар. 2).

Предвижда се обезпечаване на имущество с оглед запазването му предвид на евентуална последваща конфискация. Допуска се и възможността имущество, притежавано от трето лице също да бъде обект на обезпечителни мерки (чл. 7).

Въвеждат се множество минимални гаранции (предпазни клаузи съгласно чл. 8) за защита правата на засегнатите лица в производството по конфискация¹². Целта им е да се осигурят спазването на презумпцията за невиновност, правото на справедлив съдебен процес, наличието на ефективни правни средства за защита пред съда и правото на информация как тези средства да се използват.

С оглед на ефективна конфискация и улесняване практическото изпълнение на вече постановени решения за нея, Директивата прави възможно идентифицирането и проследяването на имущество, подлежащо на обезпечаване и конфискация, дори след окончателна присъда или след производство по чл. 4, пар. 2 (неоснованата на присъда конфискация).

По отношение на управлението на обезпечено имущество Директивата предвижда създаването на централизираните служби, комплекс от специализирани служби или други механизми от държавите-членки, чрез които да се гарантира адекватното му управление, включително неговата продажба или прехвърляне при необходимост. Що се отнася до управлението на конфискувано вече имущество, акцентът е поставен върху **повторното му използване – в обществен интерес или за социални цели** (чл. 10).

Установява се задължение за държавите-членки редовно да събират, по възможност на централно ниво, и да изпращат на Комисията пълни статистически данни относно броя на изпълнените решения за обезпечаване и конфискация, предполагаемата стойност на обезпеченото имущество към момента на обезпечаването му, предполагаемата стойност на възстановеното имущество към момента на конфискацията.

Предвижда се на Комисията да се изпращат и данни, ако са налични на централно ниво в съответната

държава-членка, за броя на исканията за изпълнение в друга държава-членка на решенията за обезпечаване и конфискация, както и за стойността на възстановеното имущество (чл. 11).

Трудностите пред ефективното прилагане на така очертаната европейска правна рамка в областта на отнемането на средства и облаги от престъпна дейност произтичат най-общо от следните правни положения, на които тя се основава:

- Възприетият принцип конфискацията на имущество да се обвързва преди всичко с влязла в сила осъдителна присъда при наказателни дела.

- Приложимостта на правилата, по които става възможно взаимното признаване и изпълнение на решенията за обезпечаване, съответно за конфискация на престъпно придобито имущество – само спрямо такива, издадени от съдебни органи на държави-членки по наказателни дела.

- Правомощията на службите за възстановяване на активи, свързани основно с проследяването и установяването на имущества, придобити от престъпления, както и характерът на обменените между тях данни, представляващи по-скоро оперативна информация, без доказателствена стойност в производството по конфискация пред съда.

От направения по-горе анализ личи, че Директивата допълва и разширява правните положения в областта на конфискацията на незаконно придобито имущество на ниво ЕС най-вече по отношение на неоснованата на присъда конфискация. Предвиждат се нови инструменти и мерки, които да я направят по-ефективна, както и да гарантират защитата на правата на засегнатите лица.

Въпросът в случая е доколко възприетите в нея правила превръщат установяването, обезпечаването и конфискацията на престъпно имущество в наистина ефикасен подход за противодействие на организираната престъпност. И дали ограничават, доколкото е възможно, установените в правоприлагането пречки пред осъществяването му. Не на последно място, важен въпрос е, доколко Директивата е приложима по отношение на онези държави-членки, които прилагат модела на отнемането на незаконно придобито имущество, неосновано на осъдителна присъда.

¹² Право на ефективни правни средства за защита и на справедлив съдебен процес; уведомяване по най-бърз начин на засегнатото лице за решението за обезпечаване на имуществото; възможност за оспорване на това решение пред съд; незабавното връщане на обезпечено имущество, което впоследствие не е конфискувано; мотивиране на всяко решение за конфискация на имущество, съобщаването му на засегнатото лице и възможност за оспорването му пред съд; право на достъп до адвокат в производството по конфискация; ефективна възможност за засегнатото лице, в случаите на неоснована на присъда конфискация, да оспори фактите и обстоятелствата, въз основа на които имуществото се разглежда като придобито чрез престъпно поведение; мерки, които да гарантират че конфискацията не е пречка пострадалите от престъпление лица да търсят обезщетение.

ОБЩИ СТАНДАРТИ НА НИВО ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ: ПРЕПОРЪКИ

Еволюцията на правната рамка на ЕС в областта на отнемането на незаконно/престъпно имущество, все още не може да бъде оценена като изцяло завършена. Тя се нуждае от бъдещи промени, тъй като засега не е в състояние да подпомогне адекватно прилагане на националното законодателство на държави, които използват модела на отнемане на незаконно придобито имущество, което не се основава на присъда. Това в особено сериозна степен се отнася до взаимното признаване на правни актове, свързани с обезпечаването на такива имущества, както и до съдебни актове за тяхното отнемане.

В тази връзка, с оглед преодоляване на дефицитите на сега действащата регламентация, на ниво ЕС, могат да бъдат направени някои препоръки. Тяхната цел е да допринесат за бъдещото изработване на общи стандарти на общоевропейско ниво, които да осигурят по-ефективно идентифициране, обезпечаване и отнемане на имущества, намиращи се извън границите на конкретната държава, но които все пак са в границите на ЕС. Това се отнася с особена сила за случаите на транснационални престъпления. **Тези общи стандарти имат за цел да подпомогнат по-адекватното сътрудничество между държавите при прилагането на модела на отнемане на незаконно имущество.**

В този смисъл, представените препоръки имат общ характер, така че ако бъдат приети на ниво ЕС да бъдат приложими към всички съществуващи модели за отнемане на имущество в полза на държавата.

ПРЕПОРЪКИ ОТНОСНО ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА РАМКА НА ОРГАНИТЕ ЗА ОТНЕМАНЕ/КОНФИСКАЦИЯ

- Предвиждане на стандарти, позволяващи институционално укрепване на действащите в отделните държави-членки служби за възстановяване на активи в три посоки: увеличаване на тяхната самостоятелност, независимост и специализация; увеличаване на правомощията им по установяване, идентификация, обезпечаване и отнемане на престъпно придобито имущество и засилване на сътрудничеството между тях.

- Създаване на механизми за контрол върху дейността на органите за конфискация.

- Правни гаранции за прозрачност, почтеност, ефективност и отчетност на органите за конфискация и на процедурите.

- Общи високи стандарти за междуинституционално и между-държавно сътрудничество на ниво ЕС.

Заедно с адекватната и осъществима на практика правна регламентация, ефективното обезпечаване и конфискация/отнемане на имущество зависи до голяма степен и от националните органи в държавите-членки, които я прилагат – от техните правомощия и от начините на сътрудничество между тях.

В тази посока нито проектът на Директивата от 2014 г., нито впоследствие окончателно приетият акт съдържат разпоредби, относими към тези служби. Нещо повече, при очертаването в Директивата на действащата правна рамка на Съюза в областта на обезпечаването, изземването и конфискацията на активи не е посочено решението на Съвета 2007/845/ПВР, което задължава страните да учредят или определят национални служби за възстановяване на активи (съображение 7 от преамбюла)¹³.

Увеличаването на правомощията на тези служби може да направи възможно използването и пред съда – в производството по конфискация/отнемане, на получените чрез обмен между тях информация и данни.

ПРЕПОРЪКИ ОТНОСНО ПРЕДМЕТНИЯ ОБХВАТ, НЕОСНОВАНАТА НА ПРИСЪДА КОНФИСКАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ОБЕЗПЕЧЕНО И КОНФИСКУВАНО/ОТНЕТО ИМУЩЕСТВО

- Насърчаване на усилията в посока разширяване на обхвата на неоснованата на присъда конфискация, включително и възможност за постановяването ѝ в гражданско производство; в тези случаи следва да се акцентира върху подхода, възприет при разширената конфискация, т.е. върху несъответствието на имуществото със законните доходи на лицето, а не само върху невъзможността да се стигне до влязла в сила осъдителна присъда за извършено от него престъпление.

Такъв подход би улеснил и взаимното признаване на решения за обезпечаване и конфискация на незаконно придобито имущество с държави-членки, които са установили в националното си законодателство подобна процедура.

- Стандарти, осигуряващи защита на човешките права при процедурата по конфискация/отнемане чрез съдебен контрол и адекватни и ефективни правни средства за съдебна защита, най-вече в случаите на неоснованата на присъда конфискация.

- Анализ и оценка от държавите-членки на ефикасността на действащите на национално ниво правила за управление на обезпечено и конфискувано/отнето имущество с оглед усъвършенстването им.

- Адекватни механизми за управление на обезпеченото и впоследствие конфискувано/отнето имущество, с оглед преди всичко повторното му използване в обществен интерес, включително за социални нужди.

- Предприетите от държавите-членки мерки във връзка с управлението на отнетото имущество следва да са видими за обществото, за да окажат превантивно въздействие и да покажат, че имущество, придобито от престъпна/незаконна дейност винаги се отнема от държавата. Необходимо е да се покаже, че от престъпления не се печели, че „престъпността не си струва“.

- Повишаване на информираността в обществото за въздействието на държавата спрямо правонарушителите и въвеждане на задължителни мерки за осигуряване на прозрачност (например публичен регистър на конфискуваното имущество; стратегия за работа с обществеността).

ПРЕПОРЪКИ ОТНОСНО ВЗАИМНОТО ПРИЗНАВАНЕ НА СЪДЕБНИ РЕШЕНИЯ ЗА „ГРАЖДАНСКА КОНФИСКАЦИЯ“ В РАМКИТЕ НА ЕС

- Обмисляне на възможност за разширяване на обхвата рамковите решения, като разпоредбите им станат приложими и спрямо съдебни актове за обезпечаване, съответно конфискация на престъпно/незаконно придобито имущество, постановени и по граждански дела.

- Обсъждане на идеята за приемане на директива, заменяща рамковите решения, чрез която да се установят минимални правила за изпълнение на съдебни актове за обезпечаване, съответно за конфискация на престъпно/незаконно придобито имущество на територията на Европейския съюз.

¹³ В тази връзка, в становището на Европейския икономически и социален комитет (ЕИСК) се изразява съжаление, че проектодирективата не съдържа достиженията на правото на ЕС по отношение на съдебното сътрудничество и сътрудничеството между разследващите служби. Посочва се също така, че установяването и проследяването на облиги от престъпна дейност предполагат по-конкретно увеличаване на правомощията на службите за възстановяване на активи, както и тези, поверени на Евроджъст. В тази връзка, освен необходимата координация и систематичен обмен на информация между националните служби, ЕИСК счита за необходимо да се планира централизация на европейско равнище в тази област или чрез нова специална структура, или направо чрез Евроджъст. Тук следва да се има предвид и констатацията на Комитета на регионите. В становището му по предложението за директива се посочва, че Решение 2007/845/ПВР на Съвета относно сътрудничеството между службите за възстановяване на активи не е било приложено във всички държави-членки.

Настоящият документ е създаден на основата на следните документи, изработени от националните представителства на Transparency International в България, Италия и Румъния: „Отнемане на незаконно придобито имущество: предизвикателства и перспективи пред българския модел“, национален доклад за България, „Отнемане на незаконно придобито имущество в Италия“, национален доклад за Италия, „Разширена процедура за конфискация на имущество в Румъния“, национален доклад за Румъния и сравнителен доклад „Законодателство и практика: национални и европейски перспективи в процедурите по отнемане на имущество в полза на държавата“. Пълният текст на тези документи може да бъде намерен на интернет страницата по проекта: www.confiscation.eu, секция „Изследвания“.

Настоящата публикация е издадена със съдействието на „Програма за превенция и борба с престъпността“ на Генерална дирекция „Вътрешни работи“ на Европейската комисия по проект „Отнемане на незаконно придобито имущество в Европа – повишаване на прозрачността, почтеността, отчетността и ефективността“. Публикация отразява само личните виждания на нейните автори и Европейската комисия не носи отговорност за използването на информацията съдържаща се в нея.

**АСОЦИАЦИЯ „ПРОЗРАЧНОСТ
БЕЗ ГРАНИЦИ“**

София 1000
ул. Шандор Петъофи, № 50
тел. 02/9867713, 9867920
факс: 02/9867834
mbox@transparency.bg
www.transparency.bg

**TRANSPARENCY INTERNATIONAL
ITALY**

Via Zamagna 19
20148 Milan, Italy
Phone: + 39 02 40093560
Fax: +39 02 406829
info@transparency.it
www.transparency.it

**TRANSPARENCY INTERNATIONAL
ROMANIA**

21 Nicolae Balcescu Bvd.
010044 Bucuresti, Romania
Phone: +4 031 6606000
Fax: +4 031 6606006
office@transparency.org.ro
www.transparency.org.ro